

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	7
<i>Notă introductivă</i>	9
Martin Heidegger: Interviu în revista „Der Spiegel”	15
Comentarii. Referințe la „cazul Heidegger” ..	49
Martin Heidegger: Rectoratul 1933-1934. Fapte și gânduri	55
Însemnări despre Heidegger	81
Karl Jaspers. Autobiografie filosofică: Heidegger	83
Martin Heidegger și Karl Jaspers: Corespondență (1920-1963). Selecție	105
Walter Biemel: Heidegger ca profesor	111
Walter Biemel în dialog cu Alexandru Boboc	139
Postfață: Heidegger în gândirea contemporană	155

MARTIN HEIDEGGER¹: Interviu în revista „Der Spiegel”

REDACTOR: Domnule profesor Heidegger, așa cum am constatat în repetate rânduri, opera dvs. filosofică este oarecum umbrită de unele evenimente din viața personală, evenimente nu de prea mare durată, dar asupra cărora nu există destulă claritate.

HEIDEGGER: Aveți în vedere anii '33?

RED.: Da, de dinainte și de după aceea. Am dori însă să situăm aceasta într-un context mai larg și de aici să ajungem la câteva probleme ce ne par importante, de felul: Care sunt posibilitățile de a acționa asupra realității, chiar și asupra celei politice, pornind de la filosofie?

HEIDEGGER: Acestea sunt, într-adevăr, probleme importante; mă întreb însă dacă pot cu adevărat să răspund la toate. Trebuie mai întâi să vă spun că până la Rectoratul meu nu am activat în niciun fel politicește. În semestrul de iarnă 1932/1933 am fost în concediu și, cea mai mare parte a timpului, mi-am petrecut-o sus, la cabana mea.

¹ În cadrul discuției propuse încă de la începerea publicării unei parțiale versiuni românești a operei fundamentale (*Sein und Zeit*) a lui Martin Heidegger (în nr. 2-3/1986 al „Revistei de Istorie și Teorie Literară”) atât asupra personalității și concepțiilor autorului lui *Sein und Zeit*, cât și asupra tălmăcirii în sine, prezentăm acum documentul de conștiință pe care îl reprezintă ultimul interviu al filosofului german. El aduce unele binevenite clarificări biografice și de metodă, pe care am socotit util să le facem cunoscute cititorului român.

RED.: Cum se face însă că ați devenit Rector al Universității din Freiburg?

HEIDEGGER: În decembrie 1932 fusese ales rector vecinul meu, von Möllendorf, titularul de la anatomie. Instalarea noului rector la Universitatea din localitate a avut loc la 15 aprilie. În semestrul de iarnă 1932/1933 am discutat cu el adesea, nu numai despre situația politică, ci îndeosebi despre cea a universităților, despre starea, în parte, fără perspective a celor ce studiază. Opinia mea suna astfel: în măsura în care pot eu aprecia starea de fapt, cu forțele creatoare încă active nu ne rămâne decât posibilitatea de a căuta să prindem din urmă dezvoltarea viitoare.

RED.: Vedeți, deci, cumva o legătură între starea Universității germane și situația politică din Germania în genere?

HEIDEGGER: Am urmărit, firește, evenimentele politice din ianuarie și martie 1933 și am vorbit ocazional despre aceasta și cu colegii mei tineri. Dar în munca mea de atunci domina preocuparea pentru o explicitare mai cuprinzătoare a gândirii pre-socratice. O dată cu începutul semestrului de vară m-am reîntors la Freiburg. Între timp, profesorul von Möllendorf își preluase funcția de rector, la 15 aprilie. La mai puțin de două săptămâni după aceea, el a fost demis din funcție de către Wackers, ministrul badez al Culturii. Prilejul pentru această hotărâre a ministrului l-a constituit faptul că rectorul interzisese să se afișeze în Universitate așa-numita „listă cu evrei” (Judenplakat).

RED.: Domnul von Möllendorf era social-democrat. A întreprins ceva după destituirea sa?

HEIDEGGER: Încă în ziua destituirii sale, von Möllendorf a venit la mine și a spus: „**Heidegger, acum trebuie să preluați dvs. Rectoratul.**” Mi-a trecut atunci prin minte că îmi lipsește cu totul experiența în activitatea de conducere. Prorectorul de atunci, Sauer (specialitatea teologie) a insistat,

de asemenea, ca eu să candidez pentru noua alegere de rector, deoarece altfel ar exista pericolul să fie numit un funcționar de stat. Colegi mai tineri, împreună cu care de mai mulți ani discutaserăm amănunțit problemele profilului Universității, m-au asaltat și ei cu rugămintea de a prelua Rectoratul. Am șovăit îndelung. În cele din urmă, m-am declarat gata să preiau funcția: aceasta însă numai în interesul Universității și dacă voi întruni ca atare acordul unanim al plenului. Cu toate că rămânea efectiv reală îndoiala în aptitudinile mele pentru misiunea de rector, încă în dimineața zilei stabilite pentru alegere m-am dus la Rectorat și am explicat colegului destituit, lui von Möllendorf, precum și prorectorului Sauer, că nu pot prelua funcția. La aceasta, amândoi colegii mi-au răspuns că alegerea era astfel pregătită încât de acum nu aș mai putea nicicum să dau înapoi de la candidatură.

RED.: După aceea v-ați declarat întru totul de acord. Cum v-ați închipuit atunci raporturile dvs. cu național-socialiștii?

HEIDEGGER: În cea de-a doua zi de la preluarea funcției, s-a înfățișat la Rectorat „conducătorul studenților” cu doi însoțitori și mi-a cerut din nou afișarea „listei cu evrei”. Am refuzat. Cei trei studenți s-au îndepărtat cu remarcă: refuzul va fi comunicat conducerii studențești pe Reich. După câteva zile, mi-a sosit un aviz telefonic de la Serviciul național-socialist de învățământ superior din conducerea național-socialistă superioară, anume de la dr. Bauman. El cerea afișarea susnumite liste, așa cum se procedase aproape în toate celelalte Universități, în caz de refuz, ar fi de prevăzut o destituire, dacă nu chiar închiderea Universității. Am refuzat și am încercat să obțin sprijinul ministrului badez al Culturii, care mi-a explicat însă că nu ar putea întreprinde nimic împotriva conducerii național-socialiste. Cu toate acestea, nu am revenit asupra interdicției mele de a afișa numita listă.

RED.: Acest fapt nu a fost cunoscut până acum.

HEIDEGGER: Motivul principal care m-a determinat să preiau Rectoratul este amintit încă în Prelegerea mea inaugurală la Freiburg, în 1929, intitulată **Ce este metafizica?** p. 8: **„Domeniile științelor se află departe unul de celălalt. Modalitatea de tratare a obiectelor lor este fundamental diferită. Această multitudine istovitoare de discipline se află astăzi laolaltă doar prin organizarea tehnică a universităților și facultăților și capătă importanță prin resemnificarea practică a specialităților. În fundamentul ei, înrădăcinarea științelor, dimpotrivă, s-a atrofiat aproape total”**. Ceea ce am încercat cu privire la această stare – între timp degenerată la extrem – a Universităților în timpul exercitării funcției mele se află expus și în discursul meu inaugural, ca Rector.

RED.: Să încercăm dar să dezvăluim cum și dacă această afirmație din 1929 se acoperă cu cea exprimată de dvs. ca Rector în Cuvântarea inaugurală. Rupem, de aceea, din context o propoziție: „Mult preamărita «libertate academică» a fost repudiată din Universitatea germană; întrucât era numai negativă, această libertate era inechitabilă”. Îndrăznim să ne permitem să credem că această propoziție exprimă cel puțin parțial concepția de care astăzi încă nu vă situați departe.

HEIDEGGER: Da, mă mențin la această concepție. Căci „libertatea academică” a fost prea adeseori una negativă; este libertatea strădaniei de a se ridica la ceea ce studiul științific revendică în reflecție și în conștiință. Dar propoziția desprinsă de dvs. nu ar trebui izolată, ci doar citată în contextul ei; numai atunci devine limpede ce voisem eu să înțeleg prin „libertate negativă”.

RED.: Perfect! Aceasta se înțelege. Credem însă că în Alocățiunea rectorală percepem și altceva, atunci când, la patru luni după numirea lui

*Hitler drept cancelar al Reich-ului, vorbești despre „măreția și strălucirea acestei deschideri”.*²

HEIDEGGER: Da, și eram convins de aceasta.

RED.: *Ați putea cumva oferi și alte lămuriri?*

HEIDEGGER: O fac bucuros. Nu vedeam atunci nicio altă alternativă. A considera că, în confuzia generală a părerilor și tendințelor politice ale celor 22 de partide, s-ar fi putut ajunge la o atitudine națională și, înainte de toate, socială, ar fi echivalent cu ceva în sensul încercării lui Friedrich Naumann, adică una sortită eșecului. Pentru a da numai un exemplu, aș putea să citez aici un articol al lui Eduard Spranger, care conduce mult dincolo de cuvântarea mea rectorală.³

RED.: *Când ați început să vă îndeletniciți cu relațiile politice? Cele 22 de partide existau deja demult. Anul 1930 a dat și milioane de șomeri.*

HEIDEGGER: În acest timp, eram cu totul preocupat de problemele dezvoltate apoi în **Sein und Zeit** (1927) și în scrierile și conferințele anilor următori. Sunt probleme fundamentale ale gândirii, care, indirect, privesc și pe cele naționale și sociale. Pentru mine, ca profesor la Universitate, se impunea nemijlocit atenției chestiunea sensului

² „Deschiderea” privea, cum spune Heidegger însuși chiar în cursul acestui interviu, posibilitatea de a interveni în reorganizarea învățământului universitar printr-o regândire a menirii specialităților și a sarcinilor formative. „Măreția și strălucirea” erau, în acest fel, attribute conferite de filosof intențiilor sale strict științifice și nu țineau, înțelegem acum, de contextul politic. Alegerea momentului pentru punerea în aplicare a acestei „deschideri” universitare a fost însă cu totul nefericită și, practic, utopică. Nepotrivirea dintre intenții și realități era atât de categorică în contextul socio-politic și cultural respectiv, încât a lăsat urme până astăzi în interpretarea atitudinii politice a lui Heidegger din 1933.

³ Articolul a apărut în revista „Die Erziehung” editată de W. Flitner, Th. Litt, H. Nohl și E. Spranger, 1933, p. 401 (*Nota edit.*).

științelor și cu aceasta aceea a determinării menirii Universității. Această strădanie este exprimată în titlul **Alocuțiunii mele rectorale: Autoafirmarea Universității germane**.⁴ Un asemenea titlu nu a cutezat să și-l asume nici una dintre cuvântările rectorale din acele timpuri. Cine, însă, dintre cei care polemizează cu această cuvântare, a citit-o temeinic, a gândit-o până la capăt și au interpretat-o pornind de la situațiile de atunci?

RED.: Într-o asemenea lume turbulentă nu suna oare cam impropriu formula „autoafirmarea Universității”?

HEIDEGGER: Cum așa? „Autoafirmarea Universității” se situa împotriva așa-numitei „științe politice” revendicate pe atunci în partid și în rândurile studențimii national-socialiste. Această denumire avea atunci un cu totul alt sens: nu politologie, ca astăzi, ci știința ca atare, sensul și valoarea ei sunt estimate după utilitatea faptică pentru popor. Tocmai opoziția față de această politizare⁵ a științei este formulată expres în **Alocuțiunea rectorală**.

RED.: Vă înțelegem perfect. Întrucât Universitatea o luați în sensul a ceea ce percepeați

⁴ Evident între ideea „autoafirmării Universității” și realitatea social-politică din Germania nazistă exista o opoziție de nedepășit. Ceea ce merită să fie subliniat aici e însă tocmai încercarea filosofului, în acel moment istoric, de a realiza o ambianța universitară care să salveze tineretul, prin „autoafirmarea Universității”, de ravagiile ideologiei naziste.

⁵ Nu este vorba în sine de „politizarea științei”. În fond, nu împotriva acestei idei intervenea Heidegger în 1933. Refuzul „politizării științei” în Germania hitleristă înseamnă, în ultimă instanță, o combatere indirectă a nazismului. Numita „știință politică” avansată de ideologii hitleriști era un amestec de biologism și de rasism, supra-licitând latura biologică din om și promovând concepția forței și a dominației.

atunci ca o deschidere, doreați cumva afirmarea originalității ei împotriva curentelor dominante care, de altfel, și renunțaseră la specificul Universității?

HEIDEGGER: Da, desigur, însă autoafirmarea pune, în același timp, împotriva organizării dominant tehnice a Universității, sarcina de a-i redobândi un sens cu totul nou prin raportarea la moștenirea gândirii europene apusene.

RED.: Trebuie oare, domnule profesor, să înțelegem aceasta în sensul că, pe atunci, Dvs. intenționați să ajungeți la o însănătoșire a Universității împreună cu național-socialiștii?

HEIDEGGER: Aceasta este complet fals. Nu împreună cu național-socialiștii, ci Universitatea trebuia să se reînnoiască din propria chibzuință și, în raport cu pericolul politizării științei, să ajungă la o situație stabilă, în sensul menționat mai înainte.

RED.: De aceea, în alocuțiunea rectorală, ați proclamat ideea a trei piloni de susținere: „serviciul de muncă”, „serviciul de apărare”, „serviciul științific”. Erați de părere că, prin aceasta, „serviciul științific” să fie ridicat la un nivel pe care național-socialiștii nu-l putuseră admite?

HEIDEGGER: Nu de „stâlpii de susținere” e vorba. Dacă citiți mai cu atenție, „serviciul științific” se situează, în enumerare, pe locul trei; după sens, însă, el este de situat pe primul loc. Rămâne de reflectat asupra faptului că, la fel ca orice acțiune umană, munca și apărarea se fundează pe o cunoaștere și sunt luminate de ea.

RED.: Aici trebuie însă – și îndată sfârșim cu această citare plictisitoare – să mai alegem încă o propoziție, la care nu ne putem închipui că ați mai subscrie și astăzi. În toamna anului 1933 spuneți: „Nu principiile și ideile trebuie să constituie regulile ființei voastre. Conducătorul însuși și numai el este realitatea germană prezentă și viitoare și legea ei”.

HEIDEGGER: Propozițiile acestea nu se află în **Cuvântarea rectorală**, ci numai în ziarul local studentesc din Freiburg, de la începutul semestrului de iarnă 1933/34. De îndată ce am preluat Rectoratul eram complet edificat asupra faptului că nu voi scăpa fără compromisuri. Astăzi însă nu aş mai subscrie la propozițiile menționate. Încă din 1934 am încetat de a mă mai exprima în felul acesta. Dar eu aş respecta și azi, mai hotărât ca atunci, cuvântarea despre „Autoafirmarea Universității germane”, însă fără referire la național-socialism.

RED.: Să ne permitem, oare, încă o întrebare? A rezultat cu claritate din această convorbire că, în anul 1933, atitudinea dvs. a oscilat între doi poli. Mai întâi a trebuit adesea să vorbiți ad usum Delphini. Acesta constituia unul dintre poli. Celălalt era însă mai pozitiv, ceea ce dvs. exprimați astfel: „am simțit că aici e vorba de ceva cu totul nou”, că are loc o deschidere ca atare.

HEIDEGGER: Exact! Nu vorbeam numai de o aparență, ci vedeam aceasta ca o posibilitate efectivă.

RED.: Cunoașteți că în acest context, împotriva dvs. s-au formulat câteva reproșuri privind colaborarea cu partidul național-socialist și asociațiile acestuia, reproșuri care în opinia publică trec încă drept incontestabile. Astfel, vi s-a imputat că ați participat la arderile de cărți, act la care se deda o parte a studențimii și „Tineretul hitlerist”.

HEIDEGGER: Am interzis categoric arderea de cărți planificată să aibă loc în fața clădirii Universității.

RED.: Vi s-a reproșat, apoi, că ați fi permis să fie scoase din Biblioteca Universității sau a Seminarului filosofic cărți ale autorilor evrei.

HEIDEGGER: Ca director al Seminarului (filosofic – n.n.) puteam dispune numai de biblioteca acestuia. Nu m-am conformat niciodată somațiilor repetate de a îndepărta cărțile autorilor evrei.

Participanții mai vechi la exercițiile din Seminarul meu ar putea să relateze că nu numai că nu a fost înlăturată nici una dintre cărțile autorilor evrei, ci că aceștia, înainte de toate Husserl, au fost citați și comentați ca și înainte de 1933.

RED.: Cum explicați existența unor asemenea zvonuri? Înseamnă aceasta rea-voință?

HEIDEGGER: După câte știu, aș putea-o socoti printre izvoare: mobilurile defăimărilor sunt însă mult mai adânci. Preluarea Rectoratului constituie, probabil, numai motivul, nu cauza determinantă. Căci, după toate probabilitățile, dacă se va oferi prilejul, polemica va continua încă multă vreme.

RED.: Și după 1933 ați avut mereu studenți evrei. Raporturile dvs. cu unii dintre aceștia trebuie să fi fost destul de cordiale.

HEIDEGGER: Și după 1933, atitudinea mea a rămas neschimbată. Una dintre cele mai vechi și mai înzestrate dintre studentele mele, Helene Weiss, care a emigrat apoi în Scoția, întrucât la facultatea de aici nu mai era posibil, și-a luat promoția la Basel cu o lucrare despre **Cauzalitate și contingentă în filosofia lui Aristotel**, lucrare tipărită chiar la Basel în 1942. În încheiere la **Cuvânt înainte** autoarea scria: „**Încercarea de interpretare fenomenologică a cărei primă parte o prezentăm aici se datorează interpretărilor încă nepublicate pe care Heidegger le dă filosofiei grecești**”. Vedeți aici tocmai exemplarul cu dedicația autoarei. De mai multe ori, înainte de moartea ei, am vizitat-o pe d-na dr. Weiss la Basel.

RED.: Cu Jaspers ați fost multă vreme în relații de prietenie. Raporturile au început să se tulbure după 1933. După anumite zvonuri, totul ar trebui pus în legătură cu faptul că soția lui Jaspers era evreică. Ați vrea să ne spuneți ceva despre aceasta?

HEIDEGGER: M-am împrietenit cu Jaspers încă din 1919; în semestrul de vară 1933 i-am